

Projekt CEINVE – Informační vzdělávání (nejen) pro studenty na Masarykově univerzitě v Brně

Příspěvek se zaměřuje na inovativní a smělý projekt OP VK vzniklý na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně (ČR). Jedná se o projekt Centrum informačního vzdělávání – CEINVE zaměřený na optimalizaci informační gramotnosti studentů, akademických i neakademických pracovníků univerzity. V souvislostech jsou představeny cíle projektu, cílové skupiny i stěžejní projektové aktivity, především e-learningové kurzy, webináře nebo prezenční semináře. Projekt je prezentován v kontextu rozvoje moderních technologií, které nově determinují potřebu jedince efektivně pracovat s informacemi, být informačně gramotným nejen v běžném životě, ale i při studiu a v profesi.

Úvodem

Informační společnost klade nové a nemalé nároky na znalosti, dovednost a postoje jedince. Potřeba ovládat práci s informacemi při plnění studijních povinností a cílů, v profesním

životě i v soukromí zvyšuje tlak na poptávku po kvalitním a funkčním informačním vzdělávání, které by zprostředkovalo důležité kompetence pro život ve 21. století. Mezi těmito kompetencemi jedno ze stěžejních míst zaujímá informační gramotnost. Co všechno zahrnuje, jaké přesahy má do ostatních gramotností, například počítačové, dokumentové nebo mediální? Obsáhle a v českém prostředí poprvé naléhavě ve vztahu k rychle se vyvíjející znalostní společnosti nového tisíciletí se tomuto tématu věnovala studie M. Dombrovské, H. Landové a L. Tiché (2004).¹ Jejich text se stal stěžejním východiskem jednak pro další směřování oboru knihovnictví a informační věd, jednak pro hledání a definici obsahu informačního vzdělávání především v akademickém prostředí České republiky. Mezitím uplynulo dalších téměř deset let a informační vzdělávání se postupně, ačkoli často nekonceptně a takřka intuitivně, dostává jako součást vzdělávací nabídky do primárního, sekundárního² i terciárního sektoru vzdělávání.

- ¹ DOMBROVSKÁ, M., H. LANDOVÁ a L. TICHÁ. *Informační gramotnost – teorie a praxe v ČR*. Národní knihovna. 2004, roč. 15, č. 1, 2004. Str. 7-18. ISSN 1214-0678. [online] Dostupné z: <http://knihovna.nkp.cz/pdf/0401/0401007.pdf>.
- ² Více informací k tomuto tématu viz např. Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání - RVP ZV [online]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/upraveny-ramcovy-vzdelavaci-program-pro-zakladni-vzdelavani> a Rámcový vzdělávací program pro gymnázia - RVP G [online]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/skolskareforma/ramcove-vzdelavaci-programy>.

CEINVE – cesta k informační gramotnosti

Jako konkrétní reakce na aktuální potřebu sjednotit a koordinovat aktivity zahrnující informační vzdělávání v rámci Masarykovy univerzity v Brně vznikl projekt CEINVE³ – Centrum informačního vzdělávání: rozvoj informační gramotnosti na Masarykovy univerzity (dále MU). Jedná se o tříletý evropský projekt probíhající od července roku 2012 v rámci Kabinetu informačních studií a knihovnictví na Filozofické fakultě MU Brno. Výchozím stavem, dokládajícím naléhavou opodstatněnost vzniku takového projektu, se stala skutečnost, že dosud byla problematika informačního vzdělávání na MU řešena nekoordinovaně, nekoncepčně, dá se říci individuálně podle možností a okolností té které fakulty. Chyběla platforma zajišťující centrálně a systematicky informační vzdělávání a rozvíjející a podporující akademické dovednosti a informační gramotnost těch cílových skupin, které toto vzdělávání postrádají a nemají ho zajištěno v dostatečné kvalitě a míře v rámci běžné akademické výuky.

Záměrem projektu tedy bylo iniciovat vznik moderního fungujícího centra, které bude řešit informační vzdělávání komplexně, čitelně a bude dostupné studentům celé univerzity. Vedle studentů si projekt předsevzal podpořit také akademické a neakademické pracovníky, zejména učitele a knihovníky univerzity. Důležitým krokem bylo aktivizovat spolupráci fakultních knihoven navzájem i s CEINVE tak, aby bylo možné předávat a sdílet informace, inspiraci a zkušenosti ze všech vzdělávacích činností projektu CEINVE, do nichž by byly knihovny zapojeny. Záměr spolupráce v této oblasti vyplýval z dosavadního zapojení knihovníků některých fakult univerzity do kurzů informačního vzdělávání organizovaných Kabinetem informačních studií a knihovnictví Filozofické fakulty MU, především však do e-learningových aktivit zaměřených na práci s informacemi a kreativní práci s informacemi.

V době přípravy projektu čerpal řešitelský tým z předchozích zkušeností s rozvojovými evropskými projekty. Měl za sebou úspěšné projekty OP VK Národní klastr informačního vzdělávání v ČR (NAKLIV)⁴ a Partnerská síť informačních profesionálů (PARTSIP)⁵. Řešitelé se dále podíleli na rozvojovém programu Elektronické výukové materiály a komplexní podpora jejich tvorby a využití na MU v Brně. Tým byl složen z akademických pracovníků i odborníků z fakultních knihoven univerzity s dostatečnými zkušenostmi s cílovou skupinou vysokoškolských studentů, ale také zkušenostmi s tvorbou a tutorováním e-learningových kurzů probíhajících na MU, které byly garantovány knihovnami fakult a tematicky byly zaměřeny právě na podporu a rozvoj informační gramotnosti. Evaluační výstupy předchozích vzdělávacích aktivit jednoznačně akcentovaly potřebu podporovat a nadále rozvíjet kvalitní nabídku široce dostupného e-learningového vzdělávání v rámci MU. V těchto intencích lze projekt CEINVE tak lze chápat jako pokračovatele a do značné míry výraz naplnění teoretických východisek stanovených a definovaných právě ve výše zmíněné studii o informační gramotnosti z roku 2004.

Na koho je projekt CEINVE zacílen?

Projekt CEINVE je zaměřen na tři konkrétní cílové skupiny. Vzhledem k jeho ukotvenosti v akademickém prostředí tvoří primární skupinu studenti všech fakult MU v různém typu

a fázi studia. Pro dobu trvání projektu je plánována edukace cca 1100 studentů ročně v obou předmětech práce s informacemi, celkem za celou dobu trvání projektu tedy cca 3300 informačně vzdělaných studentů. Druhou cílovou skupinou jsou akademičtí pracovníci (zejména ti, kteří se ve větším rozsahu věnují pedagogické činnosti) a studenti v doktorandském studijním programu. Záměrem projektového týmu je docílit toho, aby tato cílová skupina byla schopna prvky a principy informačního vzdělávání, s nimiž je seznamována na speciálních a tematicky úzce zaměřených seminářích, postupně implementovat do své výuky a podílet se tak na rozšiřování informační gramotnosti napříč univerzitou. Jedná se o témata informačního vzdělávání související například s tvorbou odborných textů, chováním informačně gramotného člověka, s informační bezpečností, vědeckým publikováním apod. Třetí a rovněž v koncepci projektu důležitou cílovou skupinou jsou neakademičtí pracovníci. Z povahy projektu vyplývá, že se jedná o pracovníky zapojených fakultních knihoven MU, především knihoven filozofické, přírodovědecké a pedagogické fakulty. Důraz je kladen na to, aby projektový tým proškolil tuto cílovou skupinu do té míry, že bude moci po skončení projektu pokračovat v poskytování informačního vzdělávání a bude nadále udržovat a budovat tuto platformu především pro studenty celé univerzity. Právě knihovníci jakožto informační profesionálové mohou v budoucnu zajišťovat přenos obsahu informačního vzdělávání a garantovat jej na svých domovských fakultách přímo v prostoru knihoven, kde je otevřen prostor pro bezprostřední kontakt s uživateli, což může mít výrazný vliv na postoje studentů k potřebě informačního vzdělávání nejen pro studium, ale také pro další profesní a osobní život a rozvoj.

Jaká je přidaná hodnota projektu CEINVE?

Projekt přináší inovativní a specifické prvky nabídky informačního vzdělávání v několika aspektech. Svým pojetím a stanoveným cílem reaguje na absenci vzdělávacích potřeb vysokoškolských studentů vyplývajících z poptávky na trhu práce a dosud nezakomponovaných ve vzdělávacích programech vysokoškolského studia. Díky zvoleným cílovým skupinám projekt umožňuje síťování akademických a neakademických pracovníků v oboru informačního vzdělávání, což není dosud v prostředí českých vysokých škol běžné. Významným přínosem projektu je akcent na mezioborovost – především při realizaci prezenčních seminářů a workshopů je mezioborovost důležitým prvkem umožňujícím rozvíjení kreativity v přístupu k práci s informacemi, dává možnost každému ze studentů přinést do vzdělávací aktivity vlastní oborový postoj a díky tomu inspirovat k tvůrčímu počínání ostatní. Tato mezioborovost posiluje kompetence studentů k týmové práci a sociálním vztahům, tedy kompetence požadované na současném trhu práce.

Které aktivity CEINVE jsou stěžejní?

Zvolíme-li mezi klíčovými aktivitami projektu pouze některé podle jejich významnosti v rámci projektového směřování, je třeba rozhodně zmínit jako první měření efektivity kurzů informačního vzdělávání. S ohledem na jeden z cílů projektu – inovaci e-learningových kurzů práce s informacemi, je měření efektivity optimálním nástrojem evaluace a průběžné ino-

³ ČERNÝ, M., D. CHYTKOVÁ, K. HOŠKOVÁ, A. KAROLYIOVÁ, P. MAZÁČOVÁ, G. ŠIMKOVÁ, I. ZADRAŽILOVÁ a J. ZIKUŠKA. *CEINVE: témata, lidé, motivace a inspirace nového projektu*. [online]. 5. 7. 2012 [cit. 2013-05-05]. Dostupné z: <http://www.inflow.cz/ceinve-temata-lide-motivace-inspirace-noveho-projektu>.

⁴ Více o projektu viz NAKLIV [online]. Dostupné z: <http://www.nakliv.cz/projekt-nakliv>.

⁵ Podrobnější informace viz PARTSIP [online]. Dostupné z: <http://www2.partsip.cz/>.

vace vzdelávacích aktivít projektu. Vytvořená metodika měření efektivity bude využitelná nejen v rámci MU, ale také v odborné komunitě a posléze i na jiných akademických pracovištích.

Druhou stěžejní aktivitu, jednou z priorit projektu CEINVE, je výše uvedená inovace a příprava dvou e-learningových předmětů zaměřených na rozvoj informační gramotnosti – Kurzu práce s informacemi a Kreativní práce s informacemi. Jedná se o volitelné předměty řádné výuky, které jsou určeny pro všechny studenty MU. Součástí inovace je harmonizace jejich obsahu s kurzy nabízenými na jednotlivých fakultách.

Projektový tým podrobil předmět Kurz práce s informacemi po obsahové stránce důkladné a odborné analýze a kritickému zhodnocení a již v průběhu počáteční fáze projektu CEINVE prošel kurz „revoluční“ inovací v reakci na aktuální trendy a požadavky související mimo jiné i s masivním vstupem moderních technologií do vzdělávání i běžného života. Postupně se obsahově modifikuje v kurz komplexní informační gramotnosti. Východiskem inovace se stal nový model informační gramotnosti dle KISK,⁶ na jehož koncipování se podíleli členové projektového týmu. Model informační gramotnosti současným pohledem monitoruje potřeby informační společnosti a v kontextu vysokoškolského prostředí, především potřebu optimálně zvládat práci s informacemi. Při koncipování modelu autoři respektovali kontext, v němž se informační gramotnost vyvíjí, a reflektovali existující zahraniční přístupy a koncepce, např. McClureovu⁷ typologii informační gramot-

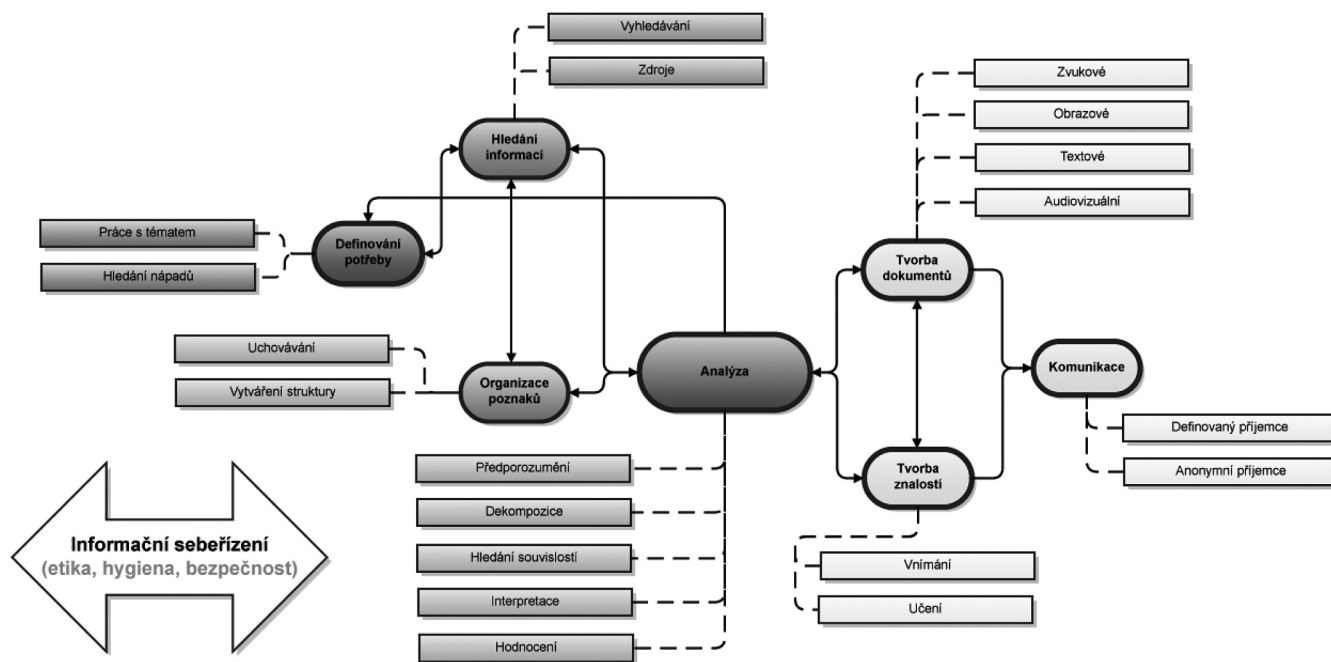
nosti, koncepci Christine Bruse⁸ nazývanou Sedm podob informační gramotnosti aj. Informační gramotnost je v modelu definována sedmi pilíři (oblastmi) – jedná se o definování problému, hledání informací, organizaci poznatků, analýzu, tvorbu dokumentů, tvorbu znalostí a komunikaci (viz obrázek č. 1). Tyto oblasti jsou pro potřeby e-learningových vzdělávacích aktivit konkretizovány do podoby 14 vzdělávacích modulů tvořících obsahový rámec Kurzu práce s informacemi. Jednotlivým modulům byl přiřazen obsah jednak tak, že byl využit ten ze starších verzí kurzu, jednak tak, že byl nově vytvořen s ohledem na provázanost témat uvnitř jednotlivých pilířů nového modelu informační gramotnosti.

Kurz práce s informacemi je zaměřen především na základy informační gramotnosti, které by měl získat každý student vysoké školy – jedná se o schopnost definovat problém, analyzovat, zjišťovat, vyhledávat, hodnotit a interpretovat informace, zvládat praktickou práci s elektronickými informačními zdroji, mít povědomí o informační etice a dodržovat ji, umět vytvořit odborný text a vštípit si zásady správného a korektního citování.

E-learningový předmět Kreativní práce s informacemi je určen pro studenty, kteří již získali informační gramotnost i základní zkušenosti v práci s informacemi. Je zaměřen na témata s informační gramotností přímo související, ale do takové míry dosud nezakomponovaná do žádného informačně vzdělávacího projektu či kurzu. Studijní lekce poskytují praktické informace, popisující konkrétní techniky, které pomáhají u stu-

Model informační gramotnosti dle KISK

Michal Černý, Dáša Chytková, Pavlína Mazáčová, Gábina Šimková, Honza Zikuška

Obrázek č. 1 – Model informační gramotnosti dle KISK, CEINVE 2012

⁶ Více informací o tomto modelu viz ZIKUŠKA, J. Implementace modelu IG dle KISK do prostředí veřejných knihoven. [online]. 26. 4. 2013 [cit. 2013-05-05]. Dostupné z: <http://www.slideshare.net/CEINVE/implementace-modelu-ig-dle-kisk>

⁷ McCLURE, C. R. Network Literacy: A Role for Libraries? Information Technology and Libraries, 1994, vol. 13, no. 2 (June), s. 118.

⁸ BRUCE, C. S. The Seven Faces of Information Literacy. Adelaide : Auslib Press, 1997.

dentů rozvíjet divergentní myšlení, podnítit tvůrčí přístup k plnění zadaných úkolů a kreativně řešit problémové situace. Široké spektrum nástrojů, metod a technik podporuje a prohlubuje dovednosti aktivního čtení, tvůrčího psaní odborného textu, kreativního myšlení, prezentování a publikování informací v on-line prostředí.

Kurz je veden jako blended learning. Vedle e-learningové formy studia z klasických studijních materiálů, obsažených rovněž ve 14 modulech, si mohou studenti zvolit jako jinou formu výuky face to face workshopy, na nichž si pod vedením zkušeného lektora prakticky procvičí znalosti nabyté studiem modulů. Workshopy zajišťují lektori informačního vzdělávání, kteří jsou absolventy akreditovaného mezinárodního vzdělávacího programu Čtením a psaním ke kritickému myšlení (Reading & Writing for Critical Thinking – RWCT).⁹ Stěžejní část tohoto programu – třífázový model procesu učení (evokace – uvědomění si významu informací – reflexe) lektori cíleně a s pozitivní zpětnou vazbou od studentů aplikují jako edukační formu workshopů. Na workshopech se trénují techniky jako myšlenkové mapy, rychločtení, storytelling, ústní projev či argumentace.

Vzhledem k tomu, že informační vzdělávání na MU dosud neprobíhá plošně a většinu studentů nejsou běžně přístupné studijní materiály z dílčích vzdělávacích aktivit, záměrem CEINVE je tuto dostupnost umožnit a zajistit. Projektový tým proto modifikoval všechny výukový obsah předmětu Kurz práce s informacemi do formy e-knihy, která je volně dostupná v rámci znalostního portálu projektu.¹ Výukový obsah předmětu Kreativní práce s informacemi bude do formy e-knihy převeden po skončení jarního semestru 2013.

Kompletní výukový obsah obou e-learningových předmětů je umístěn do Informačního systému MU (dále IS MUNI) – univerzitního systému řízení výuky (LMS) – a je zpřístupněn studentům, kteří si předměty zapíší. Kurzy probíhají ve shodě s metodikou distančního vzdělávání a obecnou didaktikou, jejich tutoři, členové projektového týmu, zodpovídají za správu všech e-learningových aktivit, komunikaci, motivaci a především za hodnocení jednotlivých vzdělávacích cílů a za poskytování rychlé a kvalitní zpětné vazby studentům. Pro komunikaci v rámci e-learningových kurzů jsou využívány možnosti a nástroje IS MUNI.

Vedle e-learningových kurzů organizují a zajišťují lektori CEINVE další stěžejní vzdělávací aktivitu – semináře pro studenty všech stupňů studia, ale také pro akademické pracovníky a knihovníky MU i zájemce z neakademického prostředí na témata související s informačním vzděláváním. Některá témata přímo navazují na e-learningové kurzy, jiná jsou zařazována podle aktuální poptávky, například Vyhledávání na internetu, Jak psát odborný text, Techniky učení, Hodnocení a interpretace odborného textu, Jak dobře prezentovat odborné téma, Vykazování výsledků vědy a výzkumu, Etika ve vědě apod. Semináře jsou vedeny moderními edukačními metodami, využívají se multimediální výukové pomůcky. Lektori používají třífázový model procesu učení a zařazují aktivity podporující a rozvíjející kritické myšlení. Lekce jsou organizovány ve spolupráci s knihovnami fakult MU. Cílem této spolupráce je jednak vytvořit z knihoven výuková a vzdělávací centra podporovaná CEINVE, jednak působit poradenství a posilovat u knihovníků lektorské kompetence v důležitých oblastech informačního vzdělávání.

Nedílnou, ale zatím v širším povědomí ne zcela běžnou formou vzdělávání, kterou tým CEINVE uskutečňuje, jsou webináře. Tato platforma je v kontextu projektu velmi progresivní, moderní a zároveň jednoznačně vítaná vzhledem ke všem výhodám, které webinář poskytuje jak lektorovi, tak účastníkům. CEINVE pořádá webináře na témata spjatá s informačním vzděláváním a vycházející z témat modelu informační gramotnosti dle KISK (Dotazníková šetření, Jak (ne)psát odborný text¹ aj.), jednotliví lektori z týmu projektu v nich postupně optimalizují způsoby komunikace s účastníky, zkoušejí možnosti interakcí využitelných tak, aby byl webinář pro účastníky zábavný, užitečný, kreativní, aby byly využívány různé edukační techniky a přístupy k učení.

Projekt CEINVE si smělé předsevzal nejen informační vzdělávání v rámci akademického prostředí, ale v kontextu oboru také širší dosah vzdělávacích aktivit. Nástrojem k jejich uskutečnění je jednak vznikající inspirativní a znalostní prostředí www.inspiromat.cz, jednak metodická podpora prezenčních vzdělávacích aktivit, takzvaná Karta semináře. Obsahuje podrobné informace o průběhu lekce, cílech a cílové skupině, vyučovacích metodách, požadovaných kompetencích lektora, dále soupis vzdělávacích pomůcek a materiálů, s jejichž pomocí daná lekce proběhne. Karta je určena jednak samotnému lektorovi, jednak případným zájemcům mimo tým CEINVE o vedení daného semináře, např. právě knihovníkům univerzity nebo knihovníkům a pedagogům mimo akademické prostředí.

Pro zajištění náležitě a funkční publicity a širokého využití vzdělávacího obsahu projektu je budováno znalostní prostředí, které umožní udržitelnost vzdělávací platformy také v budoucnosti, po ukončení projektu CEINVE. V současné době je tímto prostředím, obsahujícím studijní materiály a podklady potřebné pro realizaci prezenčních vzdělávacích aktivit (<http://www.slideshare.net/ceinve/>). Vzdělávací materiály a např. prezentace z jednotlivých lekcí informačního vzdělávání jsou publikovány v IS MUNI také v součinnosti s knihovnami jednotlivých spolupracujících fakult. Záměrem projektu je umožnit co nejširší dostupnost studijních opor bez nutnosti přímé účasti na seminářích, workshopech i webinářích.

Závěrem

V kontextu inovovaných vzdělávacích aktivit i těch nových, daných projektovým záměrem, přináší CEINVE jedinečné spojení moderních edukačních forem a ne zcela běžného vzdělávacího obsahu. Jednoznačný přínos projektu spočívá především v tom, že všechny nabízené formy vzdělávacích aktivit umožní různým cílovým skupinám přístup a aktivní zapojení či účast v informačním vzdělávání. Nabízené kurzy, semináře, workshopy, webináře a školení lektorů a tutorů, vše komplexně, uceleně a v jednotné formě pro celou MU dává příležitost všem účastníkům v dostatečné míře získat schopnost efektivně pracovat s informacemi v širokém slova smyslu, stát se optimálně informačně gramotnými, osvojit si znalosti, dovednosti a postoje nezbytné pro studium a profesní i osobní život v informační společnosti 21. století.

Příspěvek byl napsán v rámci řešení operačního programu Vzdělávání pro konkurenceschopnost: Centrum informačního vzdělávání: rozvoj informační gramotnosti na MU (CEINVE), Reg. č.: CZ.1.07/2.2.00/28.0241

⁹ O aktivitách vzdělávacího programu v ČR více viz [KritickeMysleni.cz](http://www.kritickemysleni.cz) [online]. Dostupné z: <http://www.kritickemysleni.cz>.

¹⁰ Viz Kurz práce s informacemi. Studijní materiály ke kurzu KP111.[online]. 13. 12. 2012. Dostupné z: <http://www.slideshare.net/CEINVE/kurz-prace-s-informacemi>.

¹¹ Jeden z uskutečněných webinářů pro ukázkou viz např. MAZÁČOVÁ, Pavlína. Jak (ne)psát odborný text. [online]. 26. 3. 2013. Dostupné z: <http://www.slideshare.net/CEINVE/webinar-jak-nepst-odborn-text>.

Zdroje

- BREIVIK, Patricia Senn. *Information Literacy and Lifelong Learning: The Magical Partnership*. In Lifelong Learning Conference, Yeppoon, Queensland, Australia, 17-19 July 2000. Queensland: Central Queensland University, 2000.
- BRUCE, Christine. *The Seven Faces of Information Literacy*. Adelaide: Auslib Press, 1997.
- ČERNÝ, Michal, Dagmar CHYTKOVÁ, Kateřina HOŠKOVÁ, Alžběta KAROLYIOVÁ, Pavlína MAZÁČOVÁ, Gabriela ŠIMKOVÁ, Iva ZADRAŽILOVÁ a Jan ZIKUŠKA. *CEINVE: témata, lidé, motivace a inspirace nového projektu*. [online]. 5. 7. 2012 [cit. 2013-05-05]. Dostupné z: <http://www.inflow.cz/ceinve-temata-lide-motivace-inspirace-noveho-projektu>.
- DOMBROVSKÁ, Michaela, Hana LANDOVÁ a Ludmila TICHÁ. *Informační gramotnost – teorie a praxe v ČR*. Národní knihovna. 2004, roč. 15, č. 1, 2004. Str. 7-18. ISSN 1214-0678. Dostupné také [online] z: <http://knihovna.nkp.cz/pdf/0401/0401007.pdf>.
- MAZÁČOVÁ, Pavlína. *Jak (ne)psát odborný text*. [online]. 26. 3. 2013 [cit. 2013-05-05]. Dostupné z: <http://www.slideshare.net/CEINVE/webinar-jak-nepst-odborn-text>.
- McCLURE, Charles R. *Network Literacy: A Role for Libraries?* Information Technology and Libraries, 1994, vol. 13, no. 2 (June), s. 118. Také viz totéž [online]. Dostupné z: <http://www.questia.com/library/1G1-15570508/network-literacy-a-role-for-libraries>.
- ZIKUŠKA, Jan. *Implementace modelu informační gramotnosti dle KISK do prostředí veřejných knihoven*. [online]. 26. 4. 2013 [cit. 2013-05-05]. Dostupné z: <http://www.slideshare.net/CEINVE/implementace-modelu-ig-dle-kisk>.

Pavlína Mazáčová

pmazacov@phil.muni.cz

